

SAŠA VUGA

Meta Kušar s Sašem Vugo

KUŠAR: Kako bova začela, kje?

VUGA: Jaz kot po navadi – pri skrivnostnih, nemirnih, enkratnih golobih.

KUŠAR: Ah, pri Hrabalovih?

VUGA: Ne. Pri mojih. V Krakovu. V staroslavnem poljskem mestu. Koliko golobov zoblje dan za dnevom pod bronastim Mickiewiczem? Pepelnat, siv nemir, to gomazenje. Pa bo držala tista o gospodu Henryku? Ponoči je v predmestju potrkal na spackana vrata. Odškrnila jih je čarovnica. Denarja nimam, bi pa rad v Rim! Dam denar, postavljam pa pogoj: Za vrečo zlatih bom vse tvoje hlapce, vojščake in pisarja zdrugačila v golobe. Vrni se, moj Henryk. Plačaj dolg – odčarala jih bom. Prav, dobrotnica! Obákraj sedla je pripel denar. Odjahal. Zjutraj se je v Henrykovem dvorcu čudno stišalo. Opoldne, med zvonjenjem, pa se je spod strehe stresla jata pisanih golobov. Se razsula k stojnicam trgovcev. Zbegano grulila in –

KUŠAR: Zanimivo. Nekaj let po osamosvojitvi sem začutila še slabši odnos do kulture kot prej. To, da izdamo 4000 knjig, je zame komercialen podatek. Naslovi govorijo, vendar ne vem, če v prid slovenski kulturnosti ali naši literaturi. Urbanizem, odnos do ljudi, človeškost, knjigarne, nobene resnične hierarhije, slaba etika dela ... Je naša omika v tranzicijski krsti?

VUGA: Ne vem, ali je danes kulturni minus tako navzoč glede na včeraj. So dobe, ko so ljudje imeli kulturo za krizantemo. Za pero na klobuku. In spet dobe, ko so jo potrebovali. So dobe Matije Korvina, ta je imel renesančni dvor, da bi bil kot *Il Magnifico* v Firenzah. In dobe, ko je kultura držala pri življenju. Pravim – pri življenju! Mislim na Primorsko. Na ta naš del, ki se zanj osrednja Slovenija, s svojo kulturo vred, sramotno malo prizadeva. Nas je kultura rešila. Slovence, si v urah nevolje

povem, ima Bog vendar rad. Zmeraj ko smo bili pred tem, da nas bo vrag vzel, da bomo poniknili v Sahari, postali pesek, veter, kost, nam je poslal rešnika. Trubarja na primer. Prešerna – zame je Prešeren veliko več kot božji dar! Maistra. Predstavljajte si Slovenijo brez Maistra! Primorcem, ki nam je bila kultura kri, zato so nam jo marljivo točili, je poslal Gregorčiča. Primorci ne bi zdržali v letih 1915 – 1943, če ne bi bilo tega hribovskega, bolehnega duhovnika. Dobesedno zaklenili smo si ga v srce! Takrat je bila naša populacija demografsko bogata. Vsi hribi so bili polni – pomnim štmávrške sejme. In kako so se te grape zlivale na Most na Soči. Med ljudmi je bil tudi *Tantadruj*, model zanj sem poznal. Nastopila je zima. Revščina je bila pod Lahi strašna. In kaj so matere pripovedovale otrokom – ne ob svečah, saj ni bilo denarja zanje. Ob trskah v čelěšniku so brale iz Gregorčičeve *zlate knjige* 1882! In vcepljale domovino v te svoje mlade duše. Kar je tako vcepljeno, drži za vse življenje. Človeka okamni. Zato smo bili pripravljeni. Danes je vsegà v izobilju. In kjer je vsega, je kultura lahko španska stena z rajskimi pticami, ne pa zares. Poglejte, kaj sta med vojno pomenili kultura in beseda. Kaj celo med kmečkimi puntii! Tisti, ki so punte zatirali, so imeli izbrane komisije za uničevanje vsega tam zapisanega. Slovenski narod ni bil nikdar tako obogaten kot zdaj. Menart mi je pravil, da je bil 1940. med petimi štípendisti na ljubljanskem področju. Danes pa imamo intelektualstva, da ga bo skoraj preveč. Brez kulture, le z neko napihnjenostjo, in veliko je napihanega, napihnjenega, 500 let so nam v gene vtirali papagajščino, brez slovenske kulture nekako ne bo šlo – to vemo že od egiptovskih knjižnic. Ali iz rimskih družinskih arhivov, skratka: Gre za sol, ki krepča v neljubeznivostih, ki se jim reče življenje.

KUŠAR: Ali je na svetu še kakšna druga stvar, ki bi ohranjala življenje, razen omike?

VUGA: Prosim?

KUŠAR: Prej ste govorili, da je kultura na Primorskem ohranjala življenje.

VUGA: Pač, je. Zdaj imamo na Primorskem bedne ukrajinske lupanáre. Pa *Casinó. Paradiso. Magnifica. Maestosa* v Lipici. Nimamo pa več ene same ugledne založbe. Kaj založbe – ene ugledne slovenske knjigarne! Tigrovci so, v snegu do vratu, z dvema samokresoma za pasom, tja dol tovorili nahrbtnik s katekizmi. Drugi so, v drugi vojni, z Vipavskega nosili bale papirja strmo v cerkljanski hrib, da bi Prešernu v čast po bibliofilsko stiskali *Zdravljico*. Tretji so poslali, z vlakom, koš izdaj *Slovenčeve knjižnice* – pomnim Sienkiéwiczev *Quo vadis*. V biblioteki hranim Levstika, *Krpana*. Ga je kot nobeden upodobil Perko. Zdaj pa toliko duhovnega bogastva: *Magnifico* in ukrajinski lupanar! Rimski prišleki so nas tako oropali, do mašnih bukvic, da nismo več imeli nič. Danes, ko imamo vse, celo Prešerna na slovenskih bankovcih, spet ne bi mogli

na Primorskem založiti, kot v ostudnem petindvajsetletju, Bartolov *Alamut*. Ali – *Kaplana Čedermaca*.

KUŠAR: Če nekomu daješ kruh, ne dovoliš pa mu njegove kulture, to vendar ni dovolj za ohranjanje življenja rodu. Mar ni kultura del nujne svobode, biotop duševnega življenja?

VUGA: Bo že držalo. Pa ne samo za kulturo, tudi na primer za izročila, vero, običaje, tradicijo in tako naprej. Saj nazadnje pade vse to v fascikel *kultura*.

KUŠAR: Duševno življenje in kultura, ki iz njega raste, sta ontologija nekega naroda. Obup opazujem kot posledico slabega duševnega ravnotežja v Sloveniji. Vi pravite: "Kdo je 1918 prinesel surovost? Jo dvajset let poglabljaj?" Ali mislite, da te reči dovolj reflektiramo?

VUGA: Seveda so merila, ki z njimi negujemo, ocenjujemo današnjo kulturo, drugačna. So generacijski premiki. Drugi zorni koti. Drugačna izobrazba. Moj rod je bil klasičen – latinščina, grščina, stara filozofija. Nova generacija je baje generacija *Zahoda*. Da se je rodila, pravijo, iz ameriških romanov, ki so pognojili Evropo. In se jim Francozi, sem bral, krčevito, celo prezirljivo upirajo, ker da hočejo ostati svoji. Prav imajo. Meni pa je najbolj pri srcu razkošna ruska literatura – gre najbrž tudi za ljubo čustveno deformacijo.

KUŠAR: Kaj je za vas "velika ruska duša"?

VUGA: Imam jo rad. Omamlja me. Čeprav je neposredno ne poznam. Oče je doživel Rusijo med prvo vojno – tam krog Odese. V deželi velikana, pisatelja *Rdeče konjenice*, Isaka Bablja, ki ga je dal Stalin 1941. seveda ustrelit. Ko je oče omenjal ruske ljudi, melanholičnost pokrajnin, neskončnost rženih polj, velikodušje, trpkost večernih horizontov, strast, gro-zljive trnove poti, peklenke vivisekcije, ki so jim bili Rusi od zmeraj izpostavljeni, ko je poudarjal njih dobrotnost, je imel rosne oči. Nenazadnje – dal mi je njihovo ime. Po zadnji vojni sem se spraševal, kam je gledal. Kako je videl, če pa je tako, kot je takrat bilo. Bil sem mu krivičen do dne, ko sem odprl v *Spomine gospe Mandelštamove*, kjer je stavek, ki se nekako tako glasi: *V dvajsetih letih jim je uspelo povsem predrugačiti našemu narodu dušo*.

KUŠAR: Ali ni kultura danes nekaj bolj površnega, kot je bila nekoč, pa ne samo v tisti opevani renesansi, tudi v moderni?

VUGA: Priče smo, kako se nivo tega, čemur rečemo kultura, vega. Ni vsak šklepet umetnost. Vsak kravji bal balet. Ondan sem gledal nekakšno dramo v Drami – nisem se samo jaz presedal. Večina jih je vzdihovala zaradi revščine,

ki je zevala z odra. Dobri igralci. Čedna slovenščina. Zaslužen lektor. Celo spodobna režija. Kvintesenca sporočila v izdelku, ki je priromal z briljantnega Zahoda, pa – saj, vsak slikar ima svoje oči. In te se dolgo oblikujejo skozi marsikaj. Morda jemljemo kulturo preveč poceni? Ponavljam, ni vsak stavek nekaj. Ni vsak stih vse. In vsaka črta, ki jo nekdo žvižgaje potegne čez platno. Saj ste gledali osla, ki so mu v Kozini namakali rep v lonce z barvo. In je od brencljev tleskal kot čopič – vsa ta umetniška dela so čez teden prodali letoviščarjem v Portorožu! Naš narod je trudoma polno zaživel. Prišel do ravni. Kam zdaj – naprej? Lahkotno nizdol?

KUŠAR: Kadar sem najbolj žalostna, se spomnim, da živim v državi, ki je še ni bilo, ko sem se rodila.

VUGA: Aj, ste me našli, ki me je 1930. vpisal v matično knjigo Kalabrijec, smrdljiv po grozljivem tobaku! V meni včasih zakipi od blaženstva, da sem v državi, ki so o njej sanjali kot o nekakšnem čudežu nekakšnega Matjaža – naš, saj so nam celo kralja Matjaža ukradli! Uničili. So rekli, da je Matjaž ogrski Matija Korvin. Dajte no! Matjaž je bil komandant koroške kmečke vojske. Edini se je uprl Turkom, ki so prišli z Beneškega. In na današnji tromeji, v soteski pri Kokóvem, padel med 600 kmeti in 200 rudarji. Vseh stopenj plemiči so se poskrili za zidove. Matjaž pa je obležal med svojimi možmi. *Zato počiva pod Peco*. In bo vstal, ko – lahko preberete pri Grafenauerju, kako herojsko so se postavili naši ljudje namesto plemstva, ki so mu morali plačevali *turški žold*. Iz te hekatombe je vzniknila legenda o kralju Matjažu. Danes bi mu rekli komandant. Predsednik. General Matjaž – tudi Gubec je bil kralj! Ta poveljnik slovenske vojske, kmet Matjaž, je močno vplival na našo ponižano populacijo. Šlo je za 800 ljudi – z njih smrtjo je bilo na mah, tudi eksistenčno, prizadetih 800 družin. Ko so Turki odšli, je iz gradov prilezla smetana. In v krvavi rihti pobila nepobite. Vrbsko jezero so prekrili s kmečkimi kadavri! A se podobnim kraljem pojejo lirika, epika, pravljice? Ko je gospôda videla, da se je kralj Matjaž zaril ljudem v srce, Matjaž tlačan, puntar, Slovenec, so ga lepo prepisali na sodobnika – Matijo Korvina. Sem vprašal doktorja Milka Kosa, *dajte mi vsaj en dokaz, da je Matija Korvin naš kralj Matjaž*. Pa je pomislil in odgovoril: "Ni ga. Kvečjemu, morda, da so njegove čete dobro plačevale." Američani so 45. na Primorskem zelo *dobro plačevali*. Poezijo pa so ljudje pisali samo Janku Premrlu – Vojku in njegovim. S tem sem povedal vse.

KUŠAR: Sedaj, pri 75 letih, ste mi zadnjič rekli, da ne veste, kaj zares je, kaj ni. Kaj je svet, vesolje, človek? Nič trdnega? Je bil to mračen dan ali je globlje občutje?

VUGA: Zmeraj sem bil dvomljivec – tomaž. Vsakič sem potipal. Nikoli nalahko jemal Petrove skale, ki nanjo rad séde analfabet, kot čvrsto na vseh štirih voglih. Nemara sem si zato pri pisanju zastavljal vse težje cilje. Boljše bravure.

Kot zlatar, če gosti karate. Dvomim, da bi imeli pisatelji trdno svojo pot pred seboj. Kot se reče, *že prej vse izdelano*. V naši notranjosti je valovanje. Sta plima, oseka. V duši se oglašajo predniki. Čuti so zapleten seizmograf. Vsega v nas sploh ne poznamo. In tako – ne, ni bil mračen dan. Nič ne vem, kaj in *zlasti zakaj* vse to, svet, veselje. In človek v njem. Ali kdo ve? Vsaj slutiti? Ali navsezadnje kdo o tem vsem lahko vsaj sanja?

KUŠAR: Pismouki vedo vse, tudi o nas, ki pišemo. Zakaj še tako dobra literarna ocena, še tako dobra kritika začne nekaj cincati, se ustraši višinske razlike, kakor da noče več zrasti, niti ob vas nočejo rasti. Če bi bili slikar, bi bili lahko svetovni, vendar ste zame kot popolnoma neprevedljivi vseeno svetovni. Zakaj je celo Rudi Šeligo, vaš prijatelj, moral imeti zadržek? Ga je imel tudi Hieng?

VUGA: Kako je rekel Lev N. Tolstoj: “Ne poslušajte tistih, ki govore slabo o drugih in dobro o vas.” A tako da je rekel? Žal, ni šlo za zadržke – šlo je za usodno bolezen. Urednik Zorn mi je telefoniral, da bi Rudi rad napisal k novemu romanu uvodno besedo. “Rad bi jo tudi Kermauner, mi je Taras pisal iz Avbra.” Urednik je poskočil. Sta si, ne vem zakaj, s Tarasom v laseh. Nepričakovano pa je prišlo na Most nekaj Šeligovih pisem – ko da se umika. Izmotava. Pomislil sem, da sta se nanj usula izid *Pozabljenega svežnja* in tamtam s kresnikom. Sledil je predlog, naj bi namesto besede objavila nekaj odlomkov iz najinega dopisovanja. Spomnil sem se na Prima Levija – ta je odklonil ponudbo založnika Fischerja, naj bi sam napisal predgovor za svojo knjigo *Ali je to človek*, in mu predlagal rešitev: Za uvod v besedilo naj bi uporabili dele pisem, ki jih je 1960. Primo Levi izmenjal z nemškim prevajalcem. No, kmalu je sledil Zornov telefon s strašljivo novico. In še bolj kmalu njegov SMS, da Rudija ni več. O Hiengu pa – od 1947., ko sva ponoči trčila v *Srebrni dvorani* hotela *Union*, prek mojega prvega romana *Veter nima cest* mi je, strog, stal ob strani. Me prijateljsko krepil. Bilo je po dnevu, ko so mu v Portorožu dali nagrado za *Norega malarja*. V Piranu smo večerjali rake. Odnegli buteljko v spalnico. In se tam do jutra šli diskurz o *Erazmu*. Zunaj je vznikalo sonce. Dišalo je po oseki, ko je rekel: “Se pa sprijazni, da je neprevedljiv.” No – *Erazem* je prejel na Češkem, v prevodu doktorja Františka Benharta, državno nagrado. Celu dramtizirali so ga. In uprizorili na *Vltavi*, v sporedu za intelektualce. Ko je Andrej prebral roman *Na rožnatem hrbtu faronike* – še zdaj ga vidim: Prišel je s palico. Ubog, vendar gospod. Sedla sva v kavarno *Union*. Kot vsak teden. Počakal je, da je natakar prinesel najinega pol litra kapelčana. Potlej sva trčila. In šele takrat mi je ta čudoviti, na odhod obsojeni prijatelj, tiho položil roko na laket: “Napisal si umetnino.” Niti besedice več. Vsakič, ko pridem v mesto, sedem v mrak tiste najine mize. Naročim najino pijačo. Mu ganjeno nazdravim. In posedim pol ure z njim.

KUŠAR: Primorska je vaš jezikovni krst.

VUGA: Bolj zaveza. Bolj moralni dolg. Bolj usnjena vrečka, ki jo je Til Ulenspiegel nosil okrog vratu – notri je bil pepel njegovega očeta, sežganega na grmadi. Naj se samo za primér spomnim leta 1944. Mrak, temà. Plundra zunaj. Nemške straže. V naši kuhinji ena sama žarnica. Ubogo je visela na žici. In – oče je na glas bral Gregorčiča. Ta gospod, ki je komuniciral z Bevkom, z Župančičem, z Gojmirom Kosom, s Tonetom Kraljem, z Grudnom, z Gradnikom, je torej bral Gregorčiča. Gospod, nota bene, ki je okusil vse divjaštvo prve vojno. Bil potlej polni dve leti z Maistrom na Koroškem. Do plebiscita, zato si ga je Prežihov Voranc vzel za rezonerja v *Požganici* in meni olajšal diplomu pri Slodnjaku – in temu gospodu so tekle solze, ko nam je bral! Vam to kaj pove? Vidite, tako je bilo.

KUŠAR: Kdo je hudi duh v pisatelju?

VUGA: Jah, če bi slutil, bi bil vseved. Gre za res hudo fantazmo, ki deluje suvereno. In ki te ima na zankah. Včasih dela dobro – včasih spet slabo. Mislim, da mi ta “on” kar lepo ukazuje. Kdo daje metafore? Kdo sanje? Kdo imenitne opise žlahtnega dogodka, izbrane situacije? Kdo te pogloblja? Kdo potiska? Kdo vceplja moč, da vztrajaš? Kaj pa ima pri nas pisatelj od literature? Sami vidite, kaj. Nemoč. Nič. Včasih je, recimo, celo smešen – kot sem bil v reviji, ki bo v njej tudi ta pogovor, jaz: Lektorica mi je v *Melanholiji za Rudijem Šeligom* sintagmo “štimunga za *Carmina burana*” korigirala, khm, nič kot v singular: “Štimunga za *Carmino burano*”.

KUŠAR: Je Azazel tudi vaš?

VUGA: Ah, Azazel, hudobni puščavski duh! Izraelci so ga pomirjevali tako, da so mu žrtvovali črnega kozla, ki je prevzel nase vse njihove grehe – morda. Predvsem pa je Azazel bil Pregljev. Mojster je ob svoji 60-letnici imel intervju, če prav pomnim, s Silvestrom Škerlom. Tam je tožil, kako mu Azazel škodi. Azazel kot perfekcionizem. Azazel kot intelektualizem. Azazel kot to, da je, umetnik, na ravni, ki ga ločuje od množic – je zato zahajal v večerniško literaturo? Ker je trpel ob strašni genocidni devastaciji na Primorskem? Pregelj je zrastel v “starem farovžu”. Ob župniku Fabijanu. Sva sovaščana. Dobro sem poznal brata Petra, samega pisatelja, hčer Bazilijo – edina te preskušene družine je še med nami. Pregljevi na Mostu so bili silno revni. Očeta krojača je, kot Cankarjevega, ubila industrija. Z mamó, ta je bila prav čedna, sta se zapila. S hribovskim žganjem. In umrla. Mamina mama je njuno gnezdo spravila naprej. Fabijan je bil napreden duhovnik. Leta 1916 ga je granata ubila v župnišču. V *Domu in svetu* je izšel ganljivi Pregljev nekrolog – čeprav sta se s Fabijanom sprla. Fantek, ki ga je župnik poslal v goriško šolo, tam je bil tudi Gradnik, na sliki vidimo dve bučki, ostriženi na golo, je potlej, semenišnik, storil greh: Zanimalo ga je, kakšna je ženska. Čeprav v lemenatu, je

stopil pogledat, kako so ženske izdelane – in je moral na cesto. Grda preskušnja. Pa se je pobral. Tudi ob zlatem župnikovem srcu: Skrivaj mu je ta, prek nekega notarja, pošiljal krone, ki je z njimi na Dunaju Pregelj končal svojo slavistiko in germanistiko. Bil je profiliran intelektualec. Renesančno razgledan. Kamor si potrkal, tam je pritekla Mojzesova voda iz puščave! *Pregljeviski slog* – po njem se ni dalo več pisati kot prej. Tudi po Cankarju ni šlo več tako kot nekoč. Stil je vprašanje marsičesa. Zlasti, o, Bog, pri Slovencih.

KUŠAR: Tudi vi ste dali visoko zapornico slovenski prozi, saj je tudi vugovski slog.

VUGA: To reč je kdaj že, preden sem sam zvedel za svoj slog, tako krstil Branko Hofman v založniški *Knjigi* – mene pa zanima, zakaj sta dva človeka iz vasi, imenovane Most na Soči, stari kot vrag, dregneš, že naletiš na arheologijo, zakaj sta se prav tu morala spočeti dva pisateljska čudaka, ki sta s slogom spravljal ob živce in v grdo mrdo naše literarne pismouke.

KUŠAR: Jung temu fenomenu reče “dupliciteta primerov”. Vidim, da imate okoli vratu verižico z lepim arheološkim vrčkom.

VUGA: A to? Petsto let pred Kristusom ga je za vratom nosila neka gospa. Vrček iz steklene paste, *millefiori*. Iz te vasi, takrat imenovane *Pons* – most. Ne vem, ali je ta Most vrisan na *tabulo Peutingeriano*, v stari zemljevid z zahodnorimskimi vojaškimi cestami. Valentin Vodnik je imel prepis te dragocene karte. Tu so pošastne, res nevarne soteske. Prek njih so stegnili mostove – zato pač Most. Brez mostu, brvi ne bi bilo nič! Potlej so, 1612., sezidali novo cerkev, kopijo svetogorske bazilike. Ko so leta 1917 Italijani razbili Sveto goro, so arhitekti prišli na Most preštudirat zgradbo. In na podlagi te cerkve obnovili original. Od leta 1612 se vas imenuje po Sveti Luciji, se pa to ime ni nikoli prijelo. Celo Pregelj ga uporablja zgolj za faro. Krog in krog so izviri, *lečni za oči*. Gre za zelo artikulirano vas. Križišče. Kjer se reke stikajo, se ponajvečkrat tudi poti. Komunikacija pa je marsikaj. Je tudi kultura – no, zanimivo, sva prej rekla: Ta Most je rojstna vas dveh pisateljskih čudakov. Dveh menda najhujših slovenskih stilistov, ki spravljata v obup vesoljno kranjstvo. Ni pomoči! Bog ti je pritaknil prav tak kljun – če ga ne bi, tudi svojega sloga ne bi jemal resno.

KUŠAR: Tak slog napoveduje še nekaj: izjemno erupcijo konkretnega življenja, močan eros. Upala bi si trditi, da je smer gibanja tega erosa pri vas drugačna kakor pri Preglju, pri njem je usmerjena navznoter, pri vas pa navzven.

VUGA: Če sva pri bralcu. Ker sva pri Preglju: Pač. Njegov stil je arhaiziran. Svetopisemski. Žlahtno baročen. *À la* Svetokriški. Se pa lepo veže z vsebino. Pregelj je bil erudit za stare čase. In za pisce v njih. Stil – jah, je vrag! Stil je, posebno danes in pri nas, prepreka, zakaj tako imenovana *stilskost* je strahovito

padla. Kdo se na Slovenskem ukvarja s slogovnimi fenomeni? Poznate vsaj enega? Jaz ga. Vsaj enega – doktorico Barbaro Simoniti. Celo promovirala je iz sloga, Dickensovega, če prav pomnim. V Angliji. Hvaležen sem, da je prav ona k mojemu romanu *Opomin k čuječnosti* tako kvalificirano napisala analizo sloga. Stopite v Italijo – kakšni poznavalci stila so tam, pojdite v Francijo! Pri nas pa neki literarni preglednik reče... Kaj že reče neki literarni preglednik? Ah, da, ritmična gostota, ekspresivnost, jezikovna težavnost, manira, poiskavnost, nerazumljiva leksika. Ali pa kmečki slog. Pa socialni slog. Pa preprosti slog. Pa banalni slog – *Roma locuta, causa finita*, si nazadnje zadovoljno misli ta literarni preglednik. Sodbe učenjakov me ne zanimajo. Níkdar se nisem ravnal po njih. Skoz uho noter in – svojo pot naprej. Pri nas ni potrebe po študiranju sloga. *Ker ni znanja*. Danes vlada jezikovno huliganstvo. Poslušajte radio in televizijo. Berite tisk, ta postaja vse bolj zlateničen. Zabavajte se s humornimi velmožmi v parlamentu. Nastavite levi uhelj njihovi izborni dikciji. Njih možganski artikulaciji. Jezična Gomora, skratka: Ga ne poznam, ki bi se ukvarjal s tem. Morda kakšen bolj nadarjen literarni ocenjevalec, če ima od Boga dano presojo in zna bolj jasno razločevati. Slog pri nas ni cenjen. Boljši slog, slabša ocena! Kako je s Slavkom Grumom, z njegovo briljantno slogovno individualnostjo? Kdo je stilist? Andrej Hieng? Vem za profesorja predalčkarja, ki je škripal: “Kaj naj jaz s tem Hiengom?” Prav tako, z enim iz vrhov slovenske moderne literature! Pregelj se je ubil zaradi stila – fizično ubil. Pred vojno ga je zmasakriral Josip Vidmar. Dobro, tudi zaradi svetovnega nazora. Vendar je Pregljevo ideologijo tolkel z mesarico stila. Po vojni pa Vidmar ni bil več samo ocenjevalec. Bil je oblast. In je mojstra dobesedno uničil. Ko je Pregelj umrl – škandalozno, avtor enega naših najbolj bliskavih romanov, *Plebanusa Joannesa*. Umiral je s pogledom na lesen križ na beli steni, mi je pravila gospa Bazilija. Zunaj je snežilo. Prinesli so mu kepo snega. Pobožal jo je. In – umrl. Ko je Pregelj umrl, so v *Slovenskem poročevalcu* ali v *Delu* objavili člančič, nič večji kot škatla cigaret *Drava*. Kot da je umrl mizeren župan v Zgornjem Kašlju! Pač, Ivan Pregelj je bridko plačeval za stil. Slog je pri nas babbav. Je nekakšna bodljiva žica – strga najprej tebe, ne le druge nasproti tebe. PS: 10 let natančnih preskušanj naše besede pred osrednjim nacionalnim mikrofonom me je pripeljalo do zanimivega sklepa, da brez posluha ni stila. Triada *posluh, ritem – slog*. Kdor ne zna spodobno zapeti, ta tudi slogovno zapisati nikoli ne bo znal. Pregelj, ker se precej vračava k njemu, je vzneseno igral na orgle pred vesoljnim božjim ljudstvom v mostarski cerkvi. Še 1943., ko so praznovali njegovo 60-letnico, je kljub prizadetosti, kap, prav lepo pripeval z družbo krog kmečke peči v gostilni *Slamič*.

KUŠAR: Če pustiva to, da je Pavle Zidar napisal preveč, ker je moral preživeti, ne smemo pozabiti na njegov slog. Kakšni pasusi! Pozabljeni! Ampak slog je zgodba detajla. Da ne rečem, da je bog v detajlih.

VUGA: Pavle, z njim sem prijateljaval, zlasti ko sem bil predsednik sveta pri LIPI v Kopru, se ni imel za stilista – mislite, da je bil? Stilist je tisti, ki se tega zaveda. Ki to reč primerno neguje. Za Zidarja bi prej rekel, da je bil *katarakt*. Tu pa stil ponajvečkrat nima kaj iskati. Sam sem zagovornik maksime, da mora dobro grško vino v čedno amforo. Hudič je, če je žlahtno vino v oškrbljeni, zdrekáni posodi! In hudič, če je zanič vino v emajliranem, dragocenem skifósu. Mora biti sorazmerje. Sem velik prijatelj harmonije. Mimogrede – slovenski literarni učenjak, ki ga spoštujem, trd Ljubljčan, pa ne živi v Ljubljani in vsako leto izda tri knjige, je napisal bleščečo študijo k neki izdaji *Plebanusa Joannesa* – več je študije kot *Plebanusa*. No, tam pravi, da je Pregelj vplival name. Nak, sem mu odgovoril, Pregelj *nikakor* ni vplival name. Pred Pregljem sem se ogradil! Ga nisem bral. Hotel sem biti svoj. In ko sem šel na izpit k Ocvirku, Slodnjaku, Borštnikovi, bil sem slovenist-komparativist, sem najprvo deklariral: O Pregljevi biografiji in tako naprej vse. O bibliografiji, opusu pa nič, ker ga ne poznam. Slodnjak me je malo irhasto ošinil – me je pa takoj umel. Vedel sem samo, kar je o Preglju pisala šolska veda. In kdaj sem ga spoznal? Lepega poletnega dne sta prišla Dimitrij Rupel in Marko Slodnjak zaradi neke televizijske drame. Zaklepetali smo se ob kavi. In sem rekel: “Marko, očetu sem to in to deklariral 1957. Preglja da ne poznam. Ga tudi nimam. Imam sicer stari izbor v očetovi biblioteki na Mostu na Soči, tistega brez komentarja. Vtem pa je že izšel Koblarjev razkošni, delan z glaze rokavicami” –

KUŠAR: To je tisti, ki je izšel pri Mohorjevi družbi?

VUGA: Natanko ta. Ga imate?

KUŠAR: Ja, z usnjenimi hrbti.

VUGA: Rdečimi, rjavimi. Čez dan mi Marko telefonira: “Saša, oče te pozdravlja!” Slodnjaka sem na moč spoštoval – sploh sem imel čudovite profesorje: Bajca, ta je kot boter bedel nad menoj, saj še nisem spoznal slovenščine. Potem širokopoteznega Slodnjaka – fizikalna dvorana na univerzi se je stresla, ko je zagrmel v predavanje! Pa prefinjenega Parižana Ocvirka, tudi Primorca, z Žage pri Bovcu. Imel sem jih, te naše tri velike Antone, ki so me brusili, pripravljali. Ki so mojo neizdelano obsoško naturo –

KUŠAR: Ki so Vam ustvarili pogoje za slog.

VUGA: Jah, ste me kapirali. Ti trije. Eden, ki mi je dal bogat fundus. Drugi mi je napolnil dušo s kisikom. Tretji, nekam ciničen, specialist za Kosovela – naj ne razlagam naprej. Je torej rekel Marko, da me Slodnjak lepo pozdravlja. Da ima vsega Preglja. In da mi ga prav rad podari. “Jaz ti ga bom prinesel.” Pomislil sem: Zdaj si pa že toliko star, da se ga lahko lotiš. Imel sem nekako 50

let. In je začel Marko na kolesu voziti, v vijoličasti mrežici, sovaščanovo izbrano delo. V avli televizije na Kolodvorski sva pokadila cigareto. Iz mrežice je potegnil knjigi – kar je prijatelj, ki živi na Krasu, stresel iz rokava, ne drži. *Moja pšenica mora, vsa, rasti na moji njiivi!* Pisanje, sami veste, je golgotška hoja. Rabota. Zlasti če pišeš tako. Počasi. Premišljeno. V resnici scela. Bila bi katastrofa, nehal bi, če ne bi jaz bil res ves jaz.

KUŠAR: Zakaj se literati med seboj ne pogovarjajo o literaturi, ali pa še bolj o nekih še višjih zadevah, ki se literature dotikajo od zgoraj, ali pa iz globine zemlje?

VUGA: Morajo biti zares življenjski sopotniki. Prav tesno povezani, da bi se lahko o tem iskreno menili. Da bi pa družba prišla na Društvo in se tam spovedovala – ne. Naklonjena mi je bila milost, da sem to iskrenost doživljal samo z Andrejem Hiengom. Isto noč sta mi umrla edini brat in Andrej. Za Andrejem sem jokal, za dobrim bratom ne. S tem sem povedal vse. Pogostoma sva analizirala svoje izdelke. Strašno sem mu zaupal. Ah, to je bil profil! Aristokrat, patricij. Pa tudi tak, da je znal biti zoprn, če je v tebi uganil pavliho, ki se nekaj gre. Ki hoče na koturne. Ali pod repetnice angela Gabrijela, kot v tistem Boccacciu, ki sem ga pripravil za našo televizijo. Brez pardona je usekal. In te pomanjšal v – žajfnico! Zelo žal mi je, da ni mogel v drugega *Feliksa*. Zaljubljen je bil v florentinski zrak. Prinašal sem mu gradivo. Svojega Feliksa je nameraval sprehoditi skozi Firenze, da bi vse, kar je vedel o teh, svoj čas sočnih, bogatih, zlatih, lahko Slovencem predstavil v romaneskni obliki. Je pa zbolel. Milica Kacin-Wohinz je dajala podatke o zgodovinskih specialitetah iz tragikomičnega laškega osvajanja sveta, in zlasti nas, ki jih je potreboval za tisti klavrni čas. Tudi fotografije sem mu zbiral. Je pa roman odnesel s seboj. V nekrologu za *Delo* sem zapisal: "Povedal nam ga boš, morda celo napisal, drugič kje, drugje, Andrej." Seveda pa ne morete vedeti, da so Hiengova slabost bili mački. Doklèr je bil sam, samci. In da so se prav vsi ti samci imenovali – Feliks.

KUŠAR: Tudi malo beremo svoje kolege. Je vsak bolj svoj planet na svoji poti? Zdi se mi, da je najboljši bralec svojih pesniških kolegov Šalamun in vem, da Jože Felc prebere vso slovensko prozo. A to kaj pove?

VUGA: Naj vas ne grabi panika. Vzemite kritiške spise Maksima Gorkega in boste videli, da je že tam obširna tožba prav o tem. Gorki to razprede v poglobljeno študijo o solipsizmu. Ignorantstvu. Duhovni nesolidarnosti. Narcizmu. Sam sodim, da pisatelj, pesnik, ki ni domišljjav, je pa suveren, ki se nima za popek sveta ali dežele, niti za popček vasi, nekateri se kajpak imajo za marsikaj in se nosijo, primerno mogočni, kot srebrnopolti *conti* v Benetkah ob karnevalu, da ta lepo sega po zbirkah kolegov. Vem, tu, tam slišim odmev, čeprav poznam malo ljudi, saj sem zaprisežen samotar.

KUŠAR: Se mora človek zavedati svoje izjemnosti?

VUGA: Zakaj ne, če pomaga živeti. Pa če izjemnost zares je. A ni tega že v svetem pismu? Zapoved *ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe* lahko uporabimo po analogiji. Seveda, logično – vsak človek je unikat. Ah, verjamete v kloniranje? Prav, le da ne bomo več ljudje, marveč frankensteini. Ne razumem, zakaj je narava napravila na primer čudež prstnih odtisov. Med milijardami čudežev! Narava, ta kraljica, ki pluje na svojem sončnem vozu tu čez vaše Trnovo. Ljudje pa imamo voziček z vaše situle. Še posebej ne razumem, iz kakšne potrebe ali športa je to delala.

KUŠAR: A mi nismo ona?

VUGA: Jah, interesantno ste rekli. Jaz si tako ne bi upal. Smo pa že tu, zelo blizu Boga. Mislim, da je natura kreator. Demiurg. Lahko ji rečemo narava – lahko Bog. Včasih se zagledam v kakšnega čmrlja. V muho zapljunkarico. Poleti prileti od Soče spodaj vešča k moji svetilki, ko pišem. Ribe skačejo. Gledam, kako je to narejeno. Urarsko! Po švicarsko – pa kdo hoče, da to malovredno bitje, tako fantastično izdelano po vseh aerodinamičnih in kemijskih zakonih, živi svoje življenje? Se pari. Sovraži. Se boji. Prezira. Ima svoj strah in strup. Če ga primem, vzbrenči. Sili proč. Kdo hoče? Zakaj hoče? Kaj je zdaj to? Povejte vsaj za enega filozofa, ki bi nama to razložil – in ki se ne bi zafilozofiral. Kdo lahko na kaj odgovori? Kdo, kdo? Nobeden! Ne Dante, *divin poeta*. Ne sveto pismo. No, ko gledam to naravo, ki je Bog ali ki je natura, se počutim, hm – zelo daleč proč. Da bi se poistil z naturo? Sem kvečjemu izdelek iz delavnice, ki je vanjo zrl Gregorčič. Samo nekaj takega ko ta vaš medeninasti stari svečnik iz dni Žige Zojsa. Najbrž bo treba parafrazirati Goetheja, ki je rekel, naj sprejmemo stvari, ki jih razumemo. Pred tistimi, ki jih ne, pa pokleknimo. In – molimo.

KUŠAR: Niste fascinirani, ko opazujete človeka?

VUGA: Nisem hotel govoriti o človeku, ki da je potreben. Počakajte: Pa je res potreben? A je ta posušena vešča bila potrebna? Komu? Čému? In za kaj? Komar, ki me bo v pasjih dneh prišel ob ljubeznivem brenčanju pčicit, je potreben? Ljudje smo tako rekoč na pòsodo – pridemo. Odigramo svojo malenkostno vlogo. Gremo skoz omaro, ki rabi scenografiji za vrata, ven, nazaj. O tem sem v neko svojo knjigo, *Steza do polnoči*, zapisal Hiengu v posvetilo: "Nesramno hitro gre, Andrej, življenje: Komaj se privadiš, moraš spet na pot." Res. O tem sem pogostoma razmišljal v nočeh nad sotočjem Soče in Idrije, ko sem pisal *Sij s kačjih rid*. Pa če kdaj pustiš podobnim mislim blizu, se v hipu pomnožijo v karavano – spredaj nič. Zadaž nič. Vmes nekakšno plazenje.

Zviranje. Kot kača, ko se bliža miši. Sicer pa odkar vem zase, je moja obsesija mogočno majhna besedica *zakaj*.

KUŠAR: Postrvi morajo nekaj jesti. Pa neka bitja morajo iti tudi po lestvi involucije dol. Kam, pa ne vem.

VUGA: Postrv kajpak lahko poje črvička ali drugo postrv ali larvo ali vrabca, ki se je sfrncil iz gnezda. Ali prelepega skrivnostnega kraljeviča mlak in bičkov, žab – kačjega pastirja. Je ta potreben? Ni. Je pa izdelan tako nebeško, da si *vzhičen*. Beseda je grda. Besedi *navdušen*, *prevzet* pa sta premalo.

KUŠAR: Malo zaškriplje ta beseda.

VUGA: Ne malo, zelo. Je patetično dobra. *Navdušenje* je že nekako premešana z godbo na pihala. Vzhičenost. Vzdušje – vse, kar se začne na *vz*, gre gor. Ni pa slovenska. Škoda. Naš jezik je tako velik, je nekaj tako fantastičnega, lepega! Od kod se je vzela, če je *iz nič samo nič*, kot rečejo Francozi? Od kod, če je Dalmatin že takrat vanj lahko tako genialno suvereno prelił sveto pismo? Ko sem pisal trilogijo *Erazem Predjamski*, mi je ta jezik bil tako zelo prijateljski! Vem, ker poznam druge. In sem lahko primerjal. Vse, kar sem hotel iz te vse prej kot preproste dobe, iz tega koncepta postaviti na noge, mi je dal. V Perugi sem študiral renesanso. In Danteja. Pri dragem doktorju Alfredu Prosciuttiju. Renesansa je pohujšljiva. Je hobotnica. In tako sem se pahnil v to zahtevno pikaresknost, k Erazmu. Kar sem hotel, sem iz našega jezika dobil – satiro, makabrstvo, Ofelijin vzdih, riganje meniha Serafina, bedarijo, besedni dvoboj, fino ironijo, marketendarsko vozico z norimi deklinami mame Cazzafurke. Zelo mi je pomogel prijatelj Pavle Merku iz Trsta z epohalnimi *Slovenskimi plemiškimi pismi*.

KUŠAR: To je bilo prebujenje za vas, ne?

VUGA: Naši zaslužni profesorji od Kidriča do meni tako ljubega in spoštovanega Slodnjaka so trdili, da je slovenščina žal kvečjemu jezik Matičkov in Mick.

KUŠAR: Oni so barok sovražili.

VUGA: Ne, ne! Barok sovražijo kvečjemu kavarniški intelektualoidi, ki so povohali četrto semestra ljubljanske primerjalne književnosti. Ne – to so bili profesorji, ki so študirali na tujih univerzah. In so učenost z njih prenašali sèm. Tam so jih, razumljivo, prekvasil. Je pa res, nočem biti krivičen do svojih učiteljev, da so krog leta 1922 na ljubljanski univerzi diskurzirali, in poleg so bili nič kot Milan Vidmar, Prijatelj, Francè Kidrič, Grafenauer, Plemelj –

KUŠAR: Ampak Stele je tudi študiral na Dunaju in ni imel manjvrednostnega kompleksa do slovenske umetnosti.

VUGA: Aha. Na to nisem pomislil. Torej – bila je znamenita seansa univerzitetnega sveta. Vodil jo je doktor Vidmar. In tam so debatirali o tem, ali smo Slovenci narod ali samo pleme! Saj razumem resignacijo: Koroška je pravkar šla. Primorska je pravkar šla. Si predstavljate? Državotvorni pokrajini nevelikega naroda, zibelki slovenstva, sta v enem blisku šli k hudiču –

KUŠAR: Imeli so premalo vere in so se bali, da smo izgubili kritično maso, vendar so slovenske dežele že prej "odhajale". Če potujete po Bavarski in Benečiji, še sedaj naletite na veliko slovenskih krajevnih imen. Eno je imeti, drugo je biti. Slovenci izgubljam o že od svojega začetka. Zakaj, mislite? Smo sedaj koncentrat?

VUGA: Pač, smo, če vas prav razumem, vendar *koncentrat* – imamo meje, predsednika, policijo, nekakšen parlament, ki sicer bolj spominja na večo pod vaško lipo kot na cromwellovske glori je. Dokazali smo, da se razumemo celo na orožje. Da znamo pod svojimi poveljniki prav imenitno streljati! In da se upamo postaviti nič kot na zadnje noge – vsega tega v onih letih strahotnih slovenskih frustracij seveda ni bilo niti pri hiromantih ali futurologih. Star angleški zgodovinar je, z mislimi pri letih 1918 in 1945, zapisal, da Slovenci izgubimo vsakega pol veka do bršno tretjino svojega ozemlja.

KUŠAR: Ali so Irci izgubili veliko irskosti, ker že dolgo ne govorijo svojega jezika?

VUGA: Tudi ameriški črn ci potujejo nazaj, v Afriko, ljubosumno iskat korenine. A veste, da Čehi pravijo Avstriji *Koroška*? Zadnjič sem prebral članek avstrijskega doktorja, menda z graške univerze, ki je zatrjeval: "Avstrijci smo Slovenci." In poglejte – Slovenci smo jadrno, visokostno usekali po njem!

KUŠAR: Zaradi politične korektnosti? Kdo je usekal?

VUGA: Ah, že dolgo niso pri nas uprizorili *čistega* Cankarja. Mislim Cankarja, ki ga še ni kakšen genialen režiser spremenil v majonezo. Mislim – *Hlapci*.

KUŠAR: Vi evropsko integracijo gotovo vidite kot vseslovensko združevanje.

VUGA: Recimo. Prostodušno bi dodal, da se včasih celo prepričam o tem – ker se nacisti na Koroškem in fašisti na Primorskem tako bojijo Slovencev v Evropski zvezi! Ta analogija me veseli. Morda gledam preveč primorsko? Mi smo res bili, zmeraj, povsem, na psu. Ahac Pirjevec, sam Primorec, je rad govoril: "Kot eni polikani smrkliji!". Tu so se dajali bedasti klerikalci in liberalci.

Ušeničnik je svetoval, naj se Primorci kar poitalijančimo, "samo vere ne smejo izgubiti!" In tako so mladi Primorci počasi lezli, tudi Ahac, od preveč grdega razočaranja nad vsem v – komunizem. Ah, leta ekstremne depavperizacije vsega, kar naj bi človeka krepilo! Ko sem se rodil, je oče šel čez cesto, na županstvo, da bi mi zapisali ime, bognedaj *Saša*, to je prinesel iz Rusije, tam je bil vojak. Za steklom je ždel Kalabrež z umazanimi nohti. Smrdljiv. Idiotski. Ampak imperialen – Lah! so k nam pošiljali škart. In je vprašal: "Kako mu bomo dali ime?" Oče je rekel – *Aleksander*. Kaj, je onega vrglo. Nikakor ne! Imamo že enega Aleksandra tam prek, čez mejo, mislil je Aleksandra Karadjordjevića. Čakajte, no, je oče vztrajal. Saj smo imeli tudi Aleksandra Velikega. "Smo, vendar ta ni bil Italijan!" Kaj pa Alessandro Volta, Alessandro Manzoni, natresel mu je rajdo italijanskih Aleksandrov – hočem povedati, kakšna bestialna ponižanja so doživljali naši ljudje. Ta ponosni človek ni mogel svojega prvorojenca krstiti niti z normalnim, kako bi rekel, mednarodnim imenom! Romali so prek pokopališč izklesovat priimke. Ta narod, ki se ima za kulturonosno baklo – polovica Italije je še danes analfabetska. Pojdite v predmestje Palerma. In vprašajte gospo, ki pred kavarno bere časopis, ga pa drži narobe, ali se zna podpisati. Se bo znala – s križcem. Zmeraj mi zavre kri in sem kar na pol bolan, kadar pomislim, koliko so ti naši ubogi starši morali pretrpeti, da so ostali, sami, brez osrednje pomoči, zvesti slovenskim koreninam.

KUŠAR: Zakaj so vsi tako benevolentni do Italijanov, čeprav so naredili po svetu zelo veliko gorja, ne samo pri nas, tudi drugod?

VUGA: Ker so kramarji. Ker so spretni. Ker so, nekateri Italijani, čudoviti. Ker se znajo uklanjati kakor vrba v nevihti. Ker so šarmantni. Ker so Sredozemci. Ker so bistri kot hudič. Ker pojedjo veliko morskih rib – mi Kranjci pojemo preveč klobas! Pa zato, ker je njihova kultura vabljava. Celo kulinarika je tam zapeljiva. Saj, imajo dolgo tradicijo – od rimskih triklinijev do arabskih specialitet. Od saracenskih slaščic do španskih paštet. Vsak je pustil, vsak jemal recepte. Množice ljudi so po razvejenih cestah prodirale po razsulu rimskega cesarstva. In vsi so kuhali. Vsi žmerili sosedu v lonec. Celo Bizantinci. Celo Bolgari! Gre za nevaren narod. Gumast. Elastičen. Najbolj zahrbtnen, ko se smeji! Moj kobariški ded, ki je vse življenje z njimi trgoval je trdil: "Lah je hudič, preden stopi čez prag, te že ogoljufa!" Je pa, ponavljam, njih kultura ljuba. Ne vem, ali tudi dovolj globoka. Resna. Morda malo preveč boccacciowska? Dante, Leonardo, Michelangelo gredo v druge dimenzije. Pa če se vsak analfabetski Grk ima za Aristotelovega vnuka, zakaj se ne bi ignorantski Italijan imel za iluminiranega Dantejevega dediča! Ste se vprašali, zakaj Italijani nimajo proze. Imajo pisatelje, menda, do Pirandella, Verge, Moravie, Eca, ki ni prozaist, je esejist –

KUŠAR: Malaparteja ...

VUGA: Bil je Kurt Erich Suckert. In si je nadel ime Malaparte. Ko so ga vprašali, zakaj, je rekel, da bo en Bonaparte dovolj! Italijani imajo čedno poezijo, ki je plemenitila. Nimajo pa pretresljive proze, kakršna je na primer ruska. Nemška proza – zadnjič sem spet enkrat prebiral Grimmelshausnovega *Simplicija Simplicissima*. Oh, kako je to lepo počasno. Slikovito! Duhovito. Celo konec s tistimi ustaškimi najemniki glavorezci. Slovenci imamo spodobno prozo, čeprav nas je le 2 milijona z dodatki. Če bi moral menjati narodnost, če bi potrkal mag v črnem cilindru in rekel, naj te zacopram v drugega Evropejca, ne vem, kam bi se odločil, Čeprav sem zrastel iz laške kulture. Vprašajte koga – pa saj so vsi pomrli! Andrej je umrl, Ahac je umrl, Menart je umrl, Lojze je umrl, Savinšek je umrl, Gruen je umrl. Samota stiska. In se širi v odmev. Vprašajte jih – ponočevali smo v baru *Nebotičnik*. In če sem jaz odprl usta, je Ahac vzdignil svoj polkovniški prst: "Tiho – zdaj bo Saša govoril!" Nisem namreč zlahka dobival od možganov do čeljusti pravnjega stika. Ker sem pač mislil po italijansko! Slovenščina je kot zamrzovalnik, daš vanj fazana, in čez leta bo enako svež. To je moral biti nekoč res velik jezik, če je vanj Dalmatin, spet ponavljam, prestavil v letih, ko je glava padla zavoljo nenatančnega prevoda, *Biblijo*.

KUŠAR: Zazidan je moral biti, ko jo je prevajal.

VUGA: Na turjaškem gradu. A si lahko predstavljate? Krog in krog je oni lump, ljubljanski škof Tomaž Hren, pošiljal komisije z oboroženimi hlapci, da bi glavo sneli temu božjemu magistru! Pa mu je niso in – dal nam je *Biblijo*.

KUŠAR: Ne v Ljubljani ne v Trstu skoraj nihče ne ve, da je tržaška Via Coroneo Hrenova ulica.

VUGA: Prav to sem jim razkril. Tomaž Hren je lepo opravil na Kranjskem. Temeljito, po nemško. Ubogljivo, po slovensko. Iztrebil je vse, kar se je iztrebiti dalo. Tu pa tam je kakšno knjigo, *Biblijo* na primer, sprejel. Večino tiskov, na vozove, pa po goebbelsovski zažgal pred magistratom! Iz pokopališč je grebel protestantske kadavre in jih kidal v Ljubljano. Približno tako se je delalo tudi z domobranci 1945. na ljubljanskem gradu, da je še danes človeka sram. Čeravno ti protestanti niso nobenega ustrelili. Nobenega denuncirali. Ni bilo 4 let krvave epopeje, ko sovraštvo koti zločin na tej in na drugi strani. Ta slabo obriti gospod v purpurni kapici si je za stara leta kanil sezidati tuskulum v Trstu. In ker je takrat gospoda latinizirala imena, Petelin je bil *Gallus*, Italijani namreč ne morejo izgovoriti haja, Florentinci sicer izgovarjajo h za k, ampak haja ne znajo, zato preklinjajo *Dio hane*, je postal *Corona*. In si omislil ono kasarniško gnezdo. Takrat je bil Trst še majhen. Povečala ga je Marija Terezija – Hren pa ni dočakal blaženosti v svoji hiši. Ga je prej pobralo. Ker je

že spustil v Slovenijo jezuite, jim je v oporoki zapustil tržaško hišo. Da bi nadaljevali njegovo delo. Habsburžan Jožef II. pa je jezuitom in drugim nacionaliziral, bi zdaj rekli, imovino. Hrenova rezidenca je postala avstrijska ječa. Leta 1918 je ostala italijanska ječa. In še danes je ječa. To ječo je sezidal nekdo, ki je uničil 200 let slovenske kulture – njegov tržaški dom pa je kasneje, do 1945. leta, kar uspešno uničeval slovenske ljudi! Med njimi sta bila tudi moj oče in mama. Očeta so zlomili na "kišto" – ko mi je o tem pripovedoval tigrovec Brovč, krasen človek, je jokal. "Nagega so te privezali na nekakšno skrinjo. Ti dali cev v usta. Te napihni z vodo. In potem so te po tem napihnjem trebuhu topli s pendreki." Moja mama je pozneje nosila očetu prek nekih zvez perilo. Pa je zaslišala grozljive ženske krike. Povedali so ji, da mučijo Ljubko Šorli, ženo našega trpina, zborovodje Lojzeta Bratuža. Tega so umorili tako, da so mu dali piti strojno olje in bencin, pomešan z železnimi ostružki. To plemenito ženo in mater dveh otrok so nago obesili za noge – poudarjam, plemenito. Zelo pobožno. Že to, da so jo slekli, jo zasramovali, je zanjo bil deveti krog peklà! Ah, pustiva tega zoprnega škofa. Ko sem se pripravljaj na *Erazma*, je doktor Pavle Merkù izdal, kot že rečeno, svoja *Slovenska plemiška pisma*, našel jih je tržaški zgodovinar Pietro Covre, ki je v njih aristokratka Coraduzzi z dolenskega gradu pisala svoji hčerki v patricijsko tržaško družino Marenzi "Moja cartana hči, moja plemenita, žlahtna hči," in hčerka seveda mami nazaj. Zame je ta knjiga pomenila eksplozijo, čeprav sem seveda vedel za Žigo Herbersteina in njegove *Rerum Moscoviticarum* komentarje iz 1549., nastale edinole zato, ker je ta fevdalni gospod govoril slovensko – na mah mi je razvezala roke pri pisanju romana! Zdaj sem slovenščini lahko normalno odprl v pogovore med žlahtniki. Francè Kidrič in profesorji niso imeli prav – slovenščina je bila jezik, ki je živel tako rekoč, prosim za pardon, "trdno od vekomaj".

KUŠAR: Ta velikost slovenščine je še vedno kompleks vseh tistih, ki ne "dovoljujejo" sloga, ki jim visok, kultviran slog zveni kot nekaj ...

VUGA: Slabega, menda. V *Erazma Predjamskega* sem skril, če naj parafraziram Joycea, toliko vsegà, da se bodo profesorji še čez 100 let lahko prepirali – pri nas se seveda nihče ne bo, nikdàr, ob ničemer prepiral! Na Češkem so izšli navdušeni citati z odlomki in z ilustracijami Melite Vovkove v komparativistični reviji *Sutová Literatura*, v *Labyrintu* in tako naprej. Pesnik Rudolf Matys je svojo študijo naslovil *Velika knjiga s Slovenskega* – neki obscurni prikaz vsebin slovenske literature pa je predlanskim to živahno trilogijo stilizirane proze povsem zamolčal. In predstavil kajpak hvalevredno Malavašičevo štorijo *Erazem iz Jame*. To pove veliko o strokovnosti, o zanesljivosti presoj. Lahko bi bzikal kot Vladimir Bartol ob tišini po *Alamutu* pred vojno in po njej. Prizadelo ga je – mene pa je Ahac naučil prezirati blatnodolske glasove. Jim kvečjemu prisluhniti kot orkestrionu v zakajeni krčmi.

KUŠAR: Še pred Koseskim najbrž in do današnjega dne moraš privoljevati v moderne perversnosti v umetnosti, sicer te zapakirajo in odložijo.

VUGA: Omenjate perversnost? V mojem pisanju je ne boste našli. Jo prepuščam psihopatologom. Pa sem vse prej kot "moralist" v tistemle moško – ženskem. Zmeraj sem bil docela naturen. Na erotiko sem gledal reciva po renesančno. Zlasti ne boste našli forštatskega, lumpenproletarskega, "gostilniškega" duhovičenja. Se mi obrača želodec! Danes je tega veliko. Ne samo v naši literaturi, saj se ta marljivo zgleduje. Neki slovenski žurnalist je objavil v *Delu* panegirik pošasti, ki da je moralist in mu je ime Bret Easton Ellis. Njegov roman *Ameriški psiho* se začneja z Dantejem – *Lasciate ogni speranza*. Konča pa z napisom *Ni izhoda*. V njem so monumentalne pasaže, na primer: "Izkoristim Bethanyjino slabotnost, s silo ji odprem usta, s škarjami izrežem jezik, ga toplega in še krvavečega in mnogo manjšega, kot se je zdel v ustih, poddržim v odprti dlani, vržem ga v steno, kamor se za hip prilepi in naredi madež, pa ljubko in vlažno cmokne na tla. Nato Bethany pofukam v usta." *Delov* člankar sklene, da je *Ameriški psiho* morda najboljša knjiga druge polovice stoletja. Če je tako, se učimo od nje. Se ji poskušajmo po šibkih slovenskih, nesvetovljanskih, intelektualno bornih močeh približati. *O, zlati vek zdaj Muzam kranjskim pride!* Ta vrhunski literarni dosežek je kajpada čisti gnoj. Zaudarja po fekalijah. Kot ogabni film *Salò ali 120 dni Sodome*. Pier Páolo Pasolini je menda hotel nekaj, ta ameriški skribant pa gazi po govnu, ker uživa v govnu – in je ostal v govnu. Ali veste zanj? Cankar pravi: Hoditi po blatu zavoljo zvezd.

KUŠAR: Uf, midva bi lahko govorila sto let.

VUGA: Ko sem bral Merkujeva *Plemiška pisma*, je v meni zvenelo kot flavta. Kot citre z grškega griča. Zdaj sem vendàr lahko dal svojim podeželskim plemičem govoriti slovensko. Sproščeno. Prešeren – pri Prešernu se počutim majhen kot ta vaša sladkornica! Moj oče je bil 1918. v Ljubljani. Dobil je dokumente. Pištolo, torbico s kartami. In so si gospôda častniki zvečer, preden so odšli na Koroško, privoščili majhno krokarijo v hotelu *Slon*. Notri je bilo lepo – ko pa so prišli ven, je nesramno deževalo. Da si gospodje ne bi umazali škornjev, je pred njimi šla dvojica natakarjev in polagala deske. Ne vem do kam. V srčiki Ljubljane! Si predstavljate, kako blatno je moralo biti, zunaj in notri, šele v Prešernovih dneh? Vsak dan ga berem. Kot brevir. Še zdaj ne razumem, kako se je mogla tako ponižanemu, pohabljenemu narodu, ki je živel kot zidarji piramid, od plesnivega kruha in čebule, na lepem prikazati tolikšna, tako sijajna glorijska! Res ne razumem.

KUŠAR: Dalmatin ni iz nič, pa tudi Prešeren ni iz nič?

VUGA: To je Menartova teza. Janez je v bil disputih zelo vztrajen. Moj prijatelj od leta 1947. Res sva si bila dobra. Ko je meja padla za Staro Gorico in sem

ostal brez gimnazije, mi je Tone Kralj poiskal v domu Ivana Cankarja domovanje – vse sem jih tu spoznal: Zajca, Menarta, Kovačiča, Smrekarja, Zormana, Zlobca. In smo ostali prijatelji do smrti. Sem ga gledal, Janeza, v KC, s tistimi cevmi v ustih. Po zapestjih. Zgoraj, v četrtem nadstropju, je prav tako ležal Šeligo. Janez, v prstu je imel svetovno literaturo, zlasti angleško, tudi francosko, celó italijansko, je bil fanatično zvest slovenskemu narodu. Seveda mu je zdaj ta narod plačeval po slovensko: Ležal je v nekakšni dolgi, zatohli čumnati tega kliničnega centra, med posteljami ob posteljah, na pol nag kot Kristus pod križem. Mimo se je stiskalo ljudi kot ob trnovskih solataricah na tržnici – zgoraj, v četrtem nadstropju, je prav tako ležal Rudi. Minister za kulturo. Akademik. Brilljanten pisatelj. Ležal je v nekakšni dolgi, zatohli čumnati tega kliničnega centra, med posteljami ob posteljah, na pol nag kot Kristus pod križem. Mimo se je stiskalo ljudi kot ob trnovskih solataricah na tržnici – in tako naprej! Do Mozarta takrat na Dunaju. Ob pijanih pogrebcih. Med kadavri, vrženimi v skupinski grob.

KUŠAR: Se v slovenski moški literaturi kaže odnos do ženskega?

VUGA: Ne drznem se v odgovor. Ženske so močne. Zaupana jim je bila rekreacija. Moški, no – smo pa metulji, donkihوتي, troteljni. Vrabci, ki se junačijo in ropotajo in pijani padajo z žlebov. Kaj pomeni varovati ognjišče. Napolniti ognjišče. Vztrajati pri ognjišču! Naposled vsak vojščak umre, če umre, s klicem po mami – ne po očetu. O, pa dobite kakšnega kretena, poznam jih veliko, enako pesnikov kot pisateljev, *nomina sunt odiosa*, od njih sem se odmaknil prav zaradi odnosa do žensk. Marsikateri je bil, takole na daleč, kar ljubek in lep v belih gamašah. Z italijansko karabinko med nogami. S kleparskimi brčicami. S karabinjerskim revolverjem v platnenem toku – ne, kitare na tej sliki pa ni imel. Poglejte na vojno v Bosni, Hercegovini. Kaj vse so iz kompleksa storili ubogim ženskam! Mimogrede: Ima literatura še kaj poslanstva? Še kaj povedati? Še kaj sporočil in tako imenovanega *delanja ozračja*? Menda je šele Grasso *Pločevinasti boben* potegnil Nemčijo iz moralnega pralnega stroja in jo podržal do prave poti.

KUŠAR: Pravite, “da je delanje romana govorjenje grehov v prazno spovednico”. Je to Freudova teza ...

VUGA: Freuda ne bi mešal v tisti romaneskni gnoj. Freud je Freud. *Ameriški psiho* je kvečjemu prenapolnjena klozetna greznica. Sicer pa gre menda vse v krog. Ko sta se na primer izbubila Tzara in fašist Marinetti, je kot pajac prhnil iz škatle Pitigrilli, ki je srebral šampanjec iz ženskih popkov – oh, ne samo iz popkov. Ko se je ta izcedil v pomije, so začeli krog in krog odmevati Neruda, Silone, Pavese, Hemingway, še ves mlad, pariški, še ne sovjetski špijon. Vse raja v krog – celo mrtvaški ples v Hrastovljah! Kaj bo, tudi pri nas, sledilo čudnemu, prečudno smešnemu današnjemu vsemu?

KUŠAR: Od kod želja biti greznica? Mogoče je senzacija, ki jo bo prodajal za velik denar?

VUGA: Gre za pokveke. Pokvečene psihe. Naj mi bolniki ne zamerijo – za bolnike. Bolj me vznemiri, kadar me, naš odnos do podobnega. Na primer panegirik v *Delu*. Kje so mere, metri? Azimut? Zanimivo bi bilo vprašati ljubljanskega prelata, kaj meni cerkev o tem, ko pa tako hermetično molči. A ni ta cerkev skozi stoletja, od 1559. do leta 1948, če prav pomnim, imela nekakšnega *Indexa librorum prohibitorum*? In je z njim mahala razposajenim pubertetniškim satanelam pod nos? Jo je na lepem od vseh sramot sram? Tja noter je zaprla celó mladinsko branje, imenovano *Dekameron*.

KUŠAR: Vsak človeški izmeček je imel mamó, vendar kako so se vile, potem, te ride med okoljem in njegovimi lastnimi pobudami.

VUGA: Tudi šimpanz, podgana, stenica imajo mamó. Pravite, da so v ta mrak vrgli nekaj. Kaj? Najprej moraš imeti nekaj, šele potlej lahko vržeš. Mislim, da ti eksempli nimajo nič! Nekaj pošastnega, bebavo grotesknega. *Schmutzigkeit*, bi rekel Hieng. Celó ne več perverznega. Spodobna perverziteta ima svoj redosled fines. To pa je – Slovenci premoremo dober izraz, *žaltavo*. Absolutno poden. Najde se skriba. Mladi berejo. Posnemajo – pa smo, kjer smo. Indeksirani Boccaccio je privlačen. Tu je vsak grehek duhovito, simpatično izbran. Florentinci so bili daleč bolj nabriti ko ti ameriški apokaliptični literarni mesije. Berite italijanske pogrošne ro-mane. Nekateri slonijo celó na zgodovinskih dogodbah. Recimo knjižuro *La monaca di Monza*. Videli boste, kaj vse je ta nuna počejala s postavnimi nunci. Vendar se vam ne bo obračalo – nà, pa smo spet pri glaze rokavicah!

KUŠAR: V srednji šoli, ko pokaš od tega, da bi bral kaj obscenega, nam je profesor slovenščine priporočal *Pisma mračnjakov*, *Kožo* in *Lepe gospe z bogatega dvora*.

VUGA: Saj ste me razumeli. *Pisma mračnjakov* so bolj humorna in slogovno veliko bolje izdelana kot *Dekameron*. Ampak – moraš jih znati brati! Še bolj inteligentna so. Profilirana. Celó bolj estetska. Čeprav je *Dekameron* dal Paulu Heyseju slavno "falkenteorijo" o sokolu. Torej o tem, kakšna naj bo idealna novela. Morda grešim, ker sodim po prevodih – Budalov dekameronski je okoren. Pust. Božji blagor plemenite slovenske besede pa pljusne iz Sovretovih *Pisem*. To literaturo bi moral vsak slovenski pisatelj vsaj enkrat na leto prebrati! Zraven pa, ob morju, na dopustu, še *San Michele* Axela Muntheja. In *Kožo* Curzia Malaparta. Da bi si prezračil estetiko. Da ne bi silil v banalnost. Pisatelji smo kdaj banalni. Če govorimo o stvareh, ki so prvinsko lepe, saj jih je Gospod izdelal Adamu in Evi, čeprav jima ni prilepil popka, ker ga, prva, še

nista potrebovala. Če govorimo kot v občestni krčmi za Maksimilijanove lancknehte, je to izkaznica zanj, ki tako govori. Sem pa skoz leta opazil, da veliko ljudi najbolj greši iz svoje vsakršne impotence.

KUŠAR: Je to kaj povezano s prakso literarne znanosti, ki vztraja pri ločevanju literata od človeka?

VUGA: Ne vem, kako bi človeka ločili od pisatelja. V svoji knjigi sem ves jaz in v vaši knjigi ste vsa vi. Mar ni tako – sicer je pa izdelek malovreden. Spominjam se, ko sem opolnoči zaprl ljubljansko radijsko postajo. In stopil po slabo skidanih ulicah do bara v *Nebotičniku*, k prijateljem – Hieng, Savinšek, Ahac in igralci, ki so se pravkar vrnili s predstave, še vsi dišavni od mástiksa in brad, kako je v ložici sedel, docela nepremično, Vladimir Bartol. Zmeraj je pil konjak, kavo in pol kozarca kisle. Verižno kadil. Negibno gledal na plesišče. V tancanje priložnostnih ali poklicnih prostitutk: "Ne morem prenesti, tovariš Vuga, da sem se tako postaral – ne samo v telo. Boste že videli, *quando toccherà a lei*, boste že! Hudič je to, poniževalno je, grdo!" S tihim, skoraj zahrbtnim glasom je rad govoril o filozofiji. Oblikah, primorsko alergičen nad jezično zanikrnostjo. In nemarnostmi manir.

KUŠAR: Kako bi bilo, če bi se našel neki sorodnik enega od vaših dokumentiranih junakov in bi vas tožil.

VUGA: A kako? Bili ste na tiskovni konferenci *Opomina k čuječnosti*. Že takrat sem zelo razločno govoril o človeku, ki je baraba. In ki še danes sprehaja svoj trebuh, vsako dopoldne ob desetih, po tolminskih gasah. Ime mu je Franc Ks. Rutar – to šušarsko nič mi je očeta ekspediralo v Kočevje: "Kamen tolč!". S tem so ga ubili. In zdaj naj bi me ta črvivi homunkul celo sodno strašil z zvijačami kakšnega prhljajastega advokata? Ta Franc je bil lopov. Izmeček – no, taki so nam vladali. Prej so nam Coroninjevi biriči. Potlej kvesturini in sicilski občinski tajniki – leta 1945 pa smo si priborili te pokveke. Neki kriminalist mi je povedal, da je moj oče še danes, leta 2005, v policijskem računalniku! No, zaradi Rutarja in njegovih je na Kočevskem, v baraki moral oče spati s kriminalcem, ki je zabil ženi žebelj v glavo in premeteno mislil, da ga zaradi majhne rane, pokrite z gostimi lasmi, ne bodo odkrili. Bil sem v drugem letniku. Žalosten in ponižan sem obiskal Bevka. Mu poročal. Bevk mi je v nekakšni srbski orehovi šatulji ponudil cigareto z zlatim ustnikom. Vzdignil telefon – prvič sem slišal tega tihega, zakójskega, kontroliranega človeka kričati. Kam se je zadiral, ne vem. So pa očeta že po mesecu dni spustili domov. Prišel je uničen. Nogo je vlekel za seboj – zlasti pa je vlekel za seboj svojo raztrgano primorsko dušo. Ubogi oče! Lepo, kajpak v navednicah lepo je prenašati, če te nemški hauptman Kefer hoče postaviti pred zid, pijan od žganja, ki so ga pokradli kmetom na Šentviškogorski planoti. Ni pa več

rešitve, če te v Kočevje odženejo kot delinkventa, z oboroženo stražo, *naši*, ki si se tudi zanje moralno in fizično bojeval že od svojih študentskih let. Francè Bevk je seveda zelo dobro poznal očetov *curriculum*. Ta plejada tolminskih barab in idiotov, so mi rekli, lepo vegetira. In še zmeraj modruje o jutrišnjem dnevu. Zato pa je dandanes ob Soči močvirnato, zapuščeno, klavrno, letargijsko, bolno kot še nikdär. Človeku je težko, če pomisli, kako je svoje dni vrelo v tej obsoški prestolnici! Nekako od 1848. do 1915. Potlej pa – kot danes, ko je ta kraj zanimiv kvečjemu za kakšen zagaten črnobeli film. Druge slovenske dežele gredo naprej, tam si pa mumije mežikajo iz svojih skrepenelih povojev. In zastrupljajo – kaj da zastrupljajo? Ah, da, zastrupljajo naš kristalno čisti planinski zrak. A vam nisem že ondan omenil, kako se je Ciril Kosmač prav do zadnjega na daleč izogibal Tolminu? Je že vedel, zakaj.

KUŠAR: Skupaj s temi amerikanizmi, s katerimi se evropska kultura destrui-
ra, se tudi v jezikoslovju pojavljajo ljudje, ki so malo preveč liberalistični,
premalo gledajo naprej, kaj vse tak sociolingvističen pristop povzroči, in zato
trdijo, da je slovenski jezik preveč lep, preveč nedeljski.

VUGA: Da je treba bisere vreči svinjam? Da je treba naš jezik ponižati – si
lahko predstavljate tega človeka? Kaj je po imenu in priimku? Kako more ta
polihistor reči: "Hiša mojih dedov in očetov je preveč lepa, zato bom notri
nagnal pijanduro, pet svinj in dve Krjavljevi kozi!" Naši mejaši pravijo: *Se no i
xe mati, no li volemo* – če niso norci, jih nočemo! Doktor Ahac bi kajpak menil,
da smo si najhujšo škodo zmeraj prizadevali sami.

KUŠAR: Da bi se v jezik spuščalo vse?

VUGA: Oh, že dolgo se! To je nekako že kar *uzakonjeno dovoljeno*. Vzemite
slovar slovenskega jezika – ni rigoroznosti. Ni normativnosti. Vse je dobro kot
vse. Naj bo slama, seno. Pesa, kislja repa. Ne rečejo: "Levo, desno! Sicer utegne
priti do karambola!" Odkar ni več antonov breznikov in njih *Jezika naših
časnikarjev in pripovednikov*, ni več na stenah puščic WC. Pa se vsakdo moči,
kot mu prija. Kot kakšen *Strassenpotpourri*. Me je pa ondan ganil prijatelj,
doktor Tomo Korošec, ki ga izjemno spoštujem. Ker ga je ganil Andrej Komel.
Kdo? *Plemeniti Sočebčan* – tako zelo ga je prevzel, da je lani izdal imenitno
monografijo o tem vojaku. O tem solkanskem patriotu. Komel, cesarsko-
kraljevi major, je na svoje stroške, pa ni imel velike plače, in imel je bolno ženo,
izdal v drugi polovici devetnajstega stoletja več ko ducat knjig *slovenskega
vojaškega izrazoslovja*. Od strokovnega opisa karabinke do poveljevanj, na
primer: *Werndlova puška, Celovec, 1883* – naslednje leto je izšel na Dunaju
celo češki prevod! Noben magister v slovenskih jezičnikih, razen svoj čas
doktorja Jože Glonarja, ni vse do danes vedel za nekakšnega Andreja Komela,
ki sta mu pomagala celo Andrej Einspieler in Matija Majar. Je pa le bila

takratna oblast poštena. Ponudila mu je plemiški vzdevek. In si ga je izbral – emblematičnega: *Sočebnan*. Ondan sem premeril generala Maistra pred ljubljansko železniško postajo – obličje kockarja. Kokainomana. Spaček, histerično posajen na konja. Pa je bil konjeniški častnik! Včasih se vprašam: Kaj je z našim narodom? Res ni vreden sence, ki jo pušča za seboj? In vse trpljenje mučenikov, do Petra Kupljenika daleč dol nazaj – dim z grmade, nič? Večkrat me preganja pesem *Rož, Podjuna, Zila*. Spomin na očetovo koroško bojno pot? To pesem – molitev je Janko Míkula, župnik v Hódišah, spesnil za poročno darilo 11. junija 1933 mojima tastoma, Rezi Prušnikovi in doktorju Vinku Zwittru. Uglasbil pa Pavle Kernjak. Ah, bo že – saj bo že kako.

KUŠAR: Ko ste kot študent hodili k Cirilu Kosmaču, sta se pogovarjala. Tudi o tem, da napiše malo stavkov na teden. Ste takrat mislili, da boste vi tudi pisali, enega na teden?

VUGA: Kosmač je prišel prebolet grde travme na rojstni Slap. Sedela sva pod hišo. Ob Idrijci. Na kamnih. Se kot navadno pogovarjala. Seveda nisem slutil, kaj ga žre. Takrat sem samo občudoval naš jezik. Domov grede, na kolesu, sem pomislil: "Jezus, to naj bo tudi moje slovensko pisanje, takle en stavek na teden?" Pa če imam kakšno čednost, bo najbrž ta, da zmeraj vem, do kam lahko – zato bova tu končala. S koncem začetka. S tistim mojim Henrykom. In z nevsakdanjimi golobi, torej: Henryku je denar v kajpak večnem Rimu od preveč vsakršnih zabav splahnel. Za sklep se je čez mesto prirezala kuga. Henryk je poginil. Mimo so stoletja. Kje je plemič, kod čarovnica? Golobje – ti so pa ostali. Večkrat stopim k njim. Zakaj če pride tujec v Krakov, se veselo vznemirijo. Zagomaze: Je to naš Henryk? Naš gospod! Nas je vendar prišel otet?

Na željo Saša Vuge njegovi odgovori niso bili lektorirani.